

اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام)

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته: تاریخ

عنوان:

بررسی رابطه امامیه و زیدیه تا پایان غیبت صغری

استاد راهنما:

حجت الاسلام دکتر محمد رضا جباری

استاد مشاور:

آقای دکتر سید حسین فلاح زاده

دانشجو:

علی کشتکار فرد

سپاس گزاری

پس از حمد و ثنای پروردگار که توفیق انجام این مهم را عنایت نمود بر خود لازم میدانم از تمام عزیزانی که در ارتباط با تدوین رساله حاضر مرا یاری نمودند صمیمانه قدردانی نمایم از مسئولین محترم دانشگاه باقرالعلوم ، عزیزان زحمتکش در مرکز کامپیوتری نور، و همچنین از استاد محترم راهنما حجت الاسلام دکتر محمدرضا جباری که با راهنماییهای کامل خود، حقیر را مورد لطف و عنایت خویش قرار دادند و جا دارد از زحمات استاد محترم مشاور آقای دکتر سید حسین فلاح زاده قدردان باشم.

همچنین جا دارد از بزرگوارانی همچون جناب آقایان استاد سید علی موسوی نژاد، استاد نعمت الله صفری فروشانی، استاد یوسفی غروی و دیگر عزیزان همراهی کننده از جمله؛ والدین عزیزم و که مرا در انتخاب مسیر درست و روشن حمایت نمودند سپاسگزاری نمایم.

و همین طور از همسر مهربانم و دختر دلبندم که با همراهی و همکاری و صبوری خود باعث دلگرمی اینجانب در تدوین اثر حاضر بودند تقدیر و تشکر میکنم.

این اثر ناچیز را تقدیم می‌کنم به :

رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (دامت توفیقاته)

چکیده

شیعه به عنوان یکی از اصلی ترین فرقه های مطرح در جهان اسلام با تعاریفی زیاد اما قریب به هم از زمان حیات رسول خدا (ص) به دوستان و طرفداران حضرت علی (ع) اطلاق می شد و در طول تاریخ به فرقه های مختلفی منشعب گشت و در این میان دو جریان عمده آن یعنی، امامیه وزیدیه تا حدود زیادی پویائی و حیات فکری، فرهنگی و سیاسی خود را حفظ کرده که همواره بین آنها تعاملات و تقابلی وجود داشته است بطوری که از زمان شکل گیری زیدیه در قالب نهضت و سپس در لباس حکومت، پیوسته مابین آن دو روابط سیاسی، فرهنگی و اجتماعی وجود داشته است که در برخی به تعامل بین آنها و در پاره ای از موارد به تنازع منجر می گردیده است علی رغم غنای فکری و فرهنگی فرقه امامیه بهره گیری از راویان و عالمان زیدی مذهب در زمینه های مختلف علوم حدیث، تفسیر، تاریخ و سیره و همچنین استفاده های علمی رهبران زیدیه از مکتب اهل بیت با حضور بر سر درس آنان آشکار ترین جلوه های تعامل فرهنگی مابین آنان به شمار می رفت.

از اواخر قرن دوم و با مشخص تر شدن دسته بندی های فرق مختلف تشیع، زیدیه تدوین عقاید خود را شروع و عالمان زیدی در کنار تدوین مباحث حدیثی و فقهی، به نقد آرای دیگر فرق، خاصه امامیه که اشتراکات زیادی نیز با هم داشتند روی آورده و آثاری در رد بر عقاید امامیه بویژه در بحث امامت نگارش کردند. آغاز غیبت صغری و شرایط دشواری که امامیه با آن روبرو شد برای زیدیه این امکان را فراهم کرد تا به نقد امامیه بپردازند. بجز کوفه (عراق)، در بخش هایی از ایران و از همه مهم تر در ری به دلیل همسایگی زیدیه و امامیه نزاع های کلامی رونق بیشتری گرفت.

گذشته از این، روابط سیاسی ما بین امامیه وزیدیه، در روزگار حضور امامان شیعه با چالش های جدی روبرو بود. زیدیه به اعتقاد «تقیه» و قعود امامان و عدم پیگیری برنامه جهاد و دعوت در امر امامت انتقاد می کردند در نتیجه آنان به این شعار و عقیده (هرچند به صورت تظاهر) یعنی اتخاذ اندیشه سیاسی که حول محور امامت مجتهدین عادل از اهل بیت نبوی می چرخد در تقابل فکری و سیاسی با امامیه قرار گرفتند و رهبران آن قیام هائی را شکل دادند که اگرچه برخی از آنان مورد تأیید امامان شیعه قرار گرفت اما به دلایل مختلف سیاسی و علی رغم گستردگی و کثرت آن قیام ها، کار آنها بی ثمر بود و متأسفانه هیچ کدام به نتیجه نرسید و شاید بتوان مسأله عدم استقبال شیعیان امامیه از این قیامها و شرکت نکردن شخص امام (ع) در آنها (به خصوص با توجه به اختلافاتی که به تدریج بین زیدیه و امامیه به وجود آمد) را یکی از دلایل بی نتیجه بودن آنها و اینکه رهبری آنها را غیر معصوم بر عهده داشته دانست.

همچنین، همزیستی مسالمت آمیز در میان آنان و تغییرات فکری و عقیدتی و تلاش امامان شیعه برای هدایت زیدی مذهبان نیز از جلوه های روابط پر فراز و نشیب اجتماعی مابین پیروان هر دو فرقه می باشد.

"واژگان کلیدی: امامیه، زیدیه، روابط سیاسی، روابط فرهنگی، روابط اجتماعی"

فهرست:

فصل اوّل کلیات	۱
۱- بیان مسأله و ضرورت تحقیق	۲
۲- سابقه و پیشینه تحقیق:	۳
۳- اهداف تحقیق	۳
۴- سؤال اصلی تحقیق:	۵
۵- سؤالات فرعی:	۵
۶- فرضیه تحقیق:	۵
۷- مفهوم شناسی / تعریف واژگان کلیدی:	۵
الف- شیعه و تشیع:	۶
ب- امامیه:	۸
ج- زیدیه:	۹
۸- معرفی و ارزیابی منابع تحقیق:	۱۰
۱- آثار بجا مانده از زیدیه	۱۰
۲- منابع تاریخی	۱۲
۳- کتابهای کلامی و حدیثی	۱۵
۴- منابع تحقیقاتی و تألیفاتی	۱۵
فصل دوم پیدایش و شکل گیری تشیع امامیه و زیدیه	۱۶

۱۸	تقسیمات شیعه در میان ارباب فرق
۲۰	تشیع امامی و تشیع زیدی
۲۱	الف. امامیه
۲۴	ب. زیدیه
۳۱	فصل سوم روابط سیاسی امامیه با زیدیه
۳۴	الف. نهضت‌های سیاسی زیدیه
۳۴	۱- نهضت زید بن علی در کوفه
۳۹	۲- قیام یحیی بن زید در خراسان
۴۰	۳- قیام نفس زکیه
۴۱	۴- قیام حسین بن علی شهید فح
۴۱	۵- قیام یحیی بن عبدالله
۴۲	۶- قیام ابن طباطبا
۴۲	ب- حکومت‌های زیدیه
۴۳	۱- درسیان زیدی مذهب و تشکیل حکومت در مغرب
۴۶	۲- حسن بن زید و تشکیل حکومت زیدیان طبرستان (۲۵۰-۳۱۶ ق)
۵۳	۳- ورود زیدیه به یمن و مقدمات تشکیل حکومت زیدی
۵۶	ج- موضعگیری ائمه (ع) و شیعیان امامیه در مقابل قیام‌ها و حکومت‌های زیدیه
۵۶	۱- امام باقر و امام صادق (ع) و قیام زیدیه
۶۲	۲- امام کاظم (ع) و قیام‌ها
۶۸	۳- امام رضا (ع) و نهضت‌های علویان و زیدیان

۴-موضوعگیری ائمه ابن الرضا در برابر زیدیه ۱۷۴

فصل چهارم روابط فرهنگی امامیه با زیدیه ۸۶

۱- تعاملات علمی و فرهنگی ۸۷

الف- برخی از بزرگان زیدیه که از مکتب امامیه بویژه ائمه(ع) بهره برده اند ۸۸

۱-زید بن علی(ع)..... ۸۸

۲-ابوالجارود ۹۴

۳-احمد بن عیسی بن زید بن علی(ع) ۹۷

۴-جعفر بن عبدالله محمدی ۹۸

۵- قاسم رسی ۹۸

ب-راویان امامیه که در مکتب زیدیه تربیت شدند ۱۰۰

ج-روایات زیدیه در میراث حدیثی امامیه ۱۰۱

۱-روایات زید بن علی در کتب اربعه ۱۰۲

۱- روایات عمرو بن موسی الوجیهی ۱۰۳

۳-سعید بن خثیم ۱۰۴

۴- ابوالجارود زید بن منذر ۱۰۵

۵- سالم بن ابی حفصه ۱۰۵

۶- حکم بن عتیبه ۱۰۵

۷- یحیی بن سالم فراء ۱۰۶

۸- حسن بن صالح ثوری ۱۰۶

۹- ابن الشجری ۱۰۶

۱۰۷.....	۱۰- آبا یزید کوفی .....
۱۰۷.....	۱۱- ابن زبیر .....
۱۰۹.....	۱۲- مقاتل بن سلیمان .....
۱۱۰.....	۱۳- ابوالعباس حسنی .....
۱۱۳.....	د- میراث مکتوب زیدیه و تعاملات فرهنگی با امامیه .....
۱۲۷.....	ه- سیره نویسی تعامل روشن فرهنگی امامیه بازیدیه .....
۱۲۸.....	۲- تنازعات علمی فرهنگی .....
۱۲۸.....	الف- ردیه نویسی .....
۱۳۲.....	۱- مهدویت مهم ترین چالش علمی امامیه با زیدیه .....
۱۳۸.....	۲- ردیه های شیخ صدوق بر علیه زیدیه .....
۱۴۱.....	۳- امامیه در بوبه نقد ردیه نویسان زیدیه .....
۱۴۱.....	۱-۳) الرد علی الرافضه.....
۱۴۵.....	۲-۳) الأشهاد و نقض الأشهاد.....
۱۵۵.....	ب- مناظرات و گفت و گو های علمی و فرهنگی امامی وزیدیه .....
۱۶۲.....	فصل چهارم روابط اجتماعی امامیه وزیدیه .....
۱۶۴.....	۱- همزیستی مسالمت آمیز.....
۱۶۷.....	۲- تغییرات اعتقادی ناشی از تأثیر و تأثرات متقابل دو گروه بر یکدیگر .....
۱۷۱.....	۳- سایر عوامل مؤثر در تغییرات اعتقادی .....
۱۷۹.....	جمع بندی و نتیجه گیری .....
۱۸۲.....	کتابنامه .....

فصل اوّل

کلیات

۱- بیان مسأله و ضرورت تحقیق

پدید آمدن فرقه زیدیه، یکی از انشعاباتی بود که در درون تشیع اتفاق افتاد. باتوجه به خصلت ها و روحیه های انسان و همچنین شرایط جامعه و محیط زندگی، به ناچار میان افراد، دسته ها، گروه ها و فراتر از اینها میان فرقه و حتی حکومت ها، تعاملات و گاهی تنازعاتی شکل می گیرد که به تناسب شرایط زمان و مکان و افراد آن دوره می تواند شدت و ضعف داشته باشد که البته یکی از لوازم انسجام و برپایی یک تشکل خوب و منسجم داشتن تعاملات و گاهی هم تنازعات می باشد که با شناخت دقیق شرایط زمان و مکان و بکارگیری بموقع می توان نهایت بهره برداری را نمود.

میان دو فرقه مورد بحث در این رساله اشتراکات زیادی وجود دارد که در طول دوران شکل گیری و حتی دوران انسجام و شکل گیری نهایی زیدیه گاهی به دلایل متعدد این مشترکات به فراموشی سپرده شده و به مرور زمان تنازعات پررنگ تر جلوه می نماید. در طول حیات زیدیه تا پایان عصر غیبت صغری میان دو فرقه روابط سیاسی، فرهنگی و اجتماعی تعاملات و تنازعات زیادی وجود داشته که با افراط و تفریط هائی همراه بوده است که آنها را می توان به پای عدم شناخت دقیق از عقاید هم گذاشت که با عدم درک صحیح شرایط زمان و مکان و بی توجهی به آینده و نداشتن دوراندیشی باعث کاهش نتایج حاصل از زحمات فراوان در طول دوران بویژه عصر قیام ها شده است.

لذا ضرورت دارد در ضمن شناخت اجمالی از هر دو فرقه به تعاملات و تنازعات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی آنان پرداخته شود.

۲- سابقه و پیشینه تحقیق:

به طور کلی درباره تاریخ، عقاید و حتی برخی از تنازعات صورت گرفته میان زیدیه و امامیه تعدادی کتاب و مقاله به زبان فارسی و همچنین به زبان عربی و البته یکی دو مقاله انگلیسی تدوین شده است، که از آن جمله می توان به کتابهای: الزیدیه دکتر احمد محمود صبحی ، الإفاده فی تاریخ أئمه الساده از أبوطالب یحیی بن حسین هارونی نشر مؤسسه الإمام زید بن علی الثقافیه، أئمه أهل البيت الزیدیه نوشته عباس محمد زید همان ناشر ، أخبار فخر و محمد بن عبدالله نوشته أحمد بن سهل رازی، الشیعة العربیة و الزیدیه، الحیاء السیاسیة و الفکریة للزیدیه فی المشرق الاسلامی، الزیدیه بین الامامیه و اهل السنة، تاریخ فرقة الزیدیه بین القرنین الثانی و الثالث للهجرة و همچنین کتاب تاریخ و عقاید زیدیه و کتاب امامت از دیدگاه امامیه و زیدیه و کتاب درسنامه تاریخ و عقاید زیدیه نام برد که به صورت اجمال به بخشی از روابط فرهنگی و سیاسی مابین زیدیه و امامیه پرداخته اند. و همچنین در این خصوص، چند مقاله با عناوینی همانند، کتابهای حدیثی منتشر شده از زیدیه، مقالاتی در تاریخ زیدیه و امامیه و زیدیه و منابع مکتوب امامیه، به ترتیب از سوی سید علی موسوی نژاد، محمد کاظم رحمتی و حسن انصاری قمی چاپ و منتشر شده است.

البته در تمامی آثار منتشر شده مذکور، بحث ها بصورت جداگانه و با در نظر گرفتن جنبه های خاصی از روابط میان آن دو فرقه مورد مطالعه قرار گرفته است و با تفحص و بررسی کتب بسیار زیاد و مقالات متعدد موضوع روابط میان امامیه و زیدیه از جنبه های مختلف فرهنگی، سیاسی و اجتماعی بصورت مجزا و با جمع بندی مشخص و به طور منظم در قالب مجموع تعاملات و تنازعات دسته بندی، تدوین و تحلیل نشده است و جزئیات موجود در منابع اولیه و اصلی ذکر نگردیده و آنچه مشاهده می شود معمولاً بصورت بیان تاریخ و ذکر قیام ها و مباحث

کلامی و حدیثی بوده است که در این رساله سعی شده است نتیجه ای مشخص و منظم از مجموع روابط اعم از تعاملات و تنازعات این دو فرقه ارائه گردد، هرچند قضاوت نهایی پیرامون موضوع رساله بسیار سخت می باشد.

۳-اهداف تحقیق

بدون تردید در هر پژوهش علمی اهدافی دنبال می شود که انگیزه محقق و ضرورت انجام آن تحقیق را مشخص می کند. آنچه در زیر آورده ام به عنوان برخی از اهداف پژوهش حاضر بوده که عبارت اند از:

۱-شناخت بیشتر تاریخ سیاسی، فرهنگی و اجتماعی زیدیه بویژه در سه قرن نخست تاریخ اسلام که از قبل آن به مراجعه و مطالعه بیشتر کتب تاریخی منجر می شود.

۲- به دلیل وجود اشتراکات زیاد میان دو فرقه زیدیه و امامیه که غفلت و عدم شناخت کافی از معتقدات یکدیگر زمینه سوء برداشت ها و همچنین باعث سوء استفاده دشمنان و مخالفین دو گروه (چه خارج از جهان اسلام و چه گروه های اسلامی داخل) از این تضارب آراء و اندیشه و در نتیجه تبدیل کردن آنها به دو گروه مخالف و دشمن سرسخت همدیگر به منظور بهره برداری بیشتر از اختلافات میان آنان می باشد، فلذا شناخت وجوه مشترک میان آنان ضرورت دارد.

۳- ایجاد روحیه تحقیق و ترغیب بنده به پژوهش در آینده

۴-سؤال اصلی تحقیق:

روابط سیاسی، فرهنگی و اجتماعی امامیه وزیدیه از زمان شکل گیری، در دوره حضور ائمه (ع) تا پایان غیبت صغری چگونه بوده است؟

۵-سؤالات فرعی:

سؤالات فرعی که در این رساله مورد توجه قرار گرفت عبارتند از:

۱. فرقه زیدیه چگونه شکل گرفت و چگونه از تشیع امامیه جدا شد؟

۲. روابط سیاسی و اجتماعی زیدیه و امامیه خصوصاً امامان شیعه چگونه بوده است؟

۳. تعاملات مختلف فرهنگی، علمی در حوزه حدیث، تاریخ، کلام و تفسیر میان دو گروه چگونه بوده است؟

۴. تنازعات علمی و مناظرات میان این دو گروه به چه شکلی آشکار گردیده است؟

۵. پیامدهای ناشی از این تعاملات و تنازعات در غالب تغییر مذهب و انتقال نیرو به جبهه مقابل و امثال آن به چه شکل بوده است؟

۶-فرضیه تحقیق:

امامیه وزیدیه از قرن دوم تا پایان غیبت صغری، هر کدام دارای حیات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مخصوص به خود بوده اند و البته در برخی ابعاد زندگی خود دارای اشتراکات و اختلافاتی نیز بوده اند

که گاه در قالب تعاملات و گاه به گونه‌ی تنازع آشکار می‌شد. آنچه مسلم است، اصل این حیات و تنازعات و تقابلات و همگرایی و واگرایی بین آنهاست.

۷- مفهوم شناسی/تعریف واژگان کلیدی:

الف) شیعه و تشیع

شیعه در لغت، به پیروان و یاران گفته می‌شود و بر مفرد و مثنی و جمع و مذکر و مؤنث به صورت یک لفظ مشترک اطلاق می‌شود. و «تشیع» مصدر باب تفعّل از ریشه «شَیْع» (شاع) به معنای مشایعت، پیروزی و شجاعت است^۱ و واژه «شیعه» نیز از همین ریشه گرفته شده است.^۲

در قاموس چنین آمده است: «شِيعَةُ الرَّجُلِ (بالکسر) اتباعه و انصاره ؛ شیعه شخص ، عبارت است از اتباع و پیروان و انصار آن شخص».^۳

همچنین واژه شیعه به معنای دسته و گروه نیز آمده است، این منظور در این زمینه چنین می‌نویسد:

«شیعه به شکل مفرد به معنای «گروه» و دسته‌ای که برای کاری واحد گرد هم آیند معنا شده ولی اگر به شکل مضاف (شیعه الرَّجُل) بکار رود به معنای پیروان و یاوران می‌باشد.»^۱ و شیخ مفید (ره) معتقد است: «معنای لغوی

---

۱ . فیروزآبادی، ج ۲، ص ۱۹۱

۲ . قاموس قرآن، ج ۴، ص ۹۵

۳ . همان، ج ۴، ص ۹۵، مفردات راغب، ص ۴۷۰

تشیع، صرف پیروی از شخص متبوع نیست، بلکه پیروی همراه با گرایش درونی و دوستی توأم با اخلاص است.^۲

واژه شیعَ باریشه های دیگر آن، دوازده بار در قرآن به کار رفته است و در یازده مورد به معنای دسته و گروه اتباع و پیروان و فرقه و معانی دیگر آن می باشد و واژه شیعه در مجموع چهار بار، که یک بار به شکل مفرد به معنای «گروه»^۳ و سه بار به شکل مضاف و به معنای «پیرو» است.^۴

و در موارد دیگر، ریشه «شیع» به معنای گروه‌ها استعمال شده است در دو مورد از استعمال‌های قرآنی، واژه «شیعه» در برابر عدو (دشمن) به کار رفته است.^۵

در اصطلاح به پیروان و دوستان اهل بیت پیامبر (ص) اطلاق می شود و این نام برای آنها عَلم گردیده و با استعمال آن نزد اهل علم و آشنایان به مباحث تاریخی و.. آنچه که متبادر به ذهن می گردد همان پیروان علی (ع) و فرزندان آن حضرت می باشد.

به بیان دیگر، شیعه عَلم بالغلبه برای هر فردی است که محب علی (ع) و اهل بیت اوست به نحوی که برای آنها اسم خاص شده است و هنگامی که گفته می شود فلانی شیعه است یعنی از پیروان آنها می باشد.

---

۱. والشَّيْعَةُ الْقَوْمُ الَّذِينَ يَجْتَمِعُونَ عَلَى الْأَمْرِ وَ كُلُّ قَوْمٍ اجْتَمَعُوا عَلَى أَمْرٍ، فَهُمْ شَيْعَةٌ وَ كُلُّ قَوْمٍ أَمْرُهُمْ وَاحِدٌ يَتَّبِعُ بَعْضُهُمْ رَأْيَ بَعْضٍ، فَهُمْ شَيْعٌ. شَيْعَةُ الرَّجُلِ: أَصْحَابُهُ وَ اتِّبَاعُهُ. وَ كُلُّ قَوْمٍ اجْتَمَعُوا عَلَى أَمْرٍ فَهُمْ شَيْعَةٌ. لسان العرب، ج، ۸، ص ۱۸۸

۲. اشعری، اوائل المقالات، ص ۱.

۳. «ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شَيْعَةٍ أُمَّةً أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا». مریم، ۶۹

۴. «وَ دَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شَيْعَتِهِ وَ هَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَنَّاخَهُ الَّذِي مِنْ شَيْعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ». «وَ إِنَّ مِنْ شَيْعَتِهِ لِإِبْرَاهِيمَ». قصص، ۱۵ و صافات، ۸۳

۵. قصص، ۱۵.

و این منظور، با توجه به معنای مذکور، چنین نتیجه گرفته است که: «لفظ شیعه علم بالغلبه شده است برای کسانی که دوستدار علی و اهل بیت آن حضرت علیهم السّلام هستند و اسم خاص برای آنان شده است و وقتی گفته شود فلانی شیعه است، یعنی از دوستداران و پیروان اهل بیت علیهم السّلام است. و در مذهب شیعه نیز چنین است، یعنی پیروان اهل بیت علیهم السّلام نیز چنین اعتقادی دارند»^۱.

ب) امامیه:

امامیه کسانی هستند که با اعتقاد به عصمت و امامت و خلافتِ مفترض الطّاعه بلا فصل حضرت علی (ع) و یازده فرزند او تا امام مهدی - عجل الله تعالی فرجه لآنها را به عنوان جانشینان پیامبر (ص) پذیرفته اند^۲ و هر جا لفظ امامیه و یا لفظ شیعه به صورت مطلق بیان شود منظور فرقه اثنی عشریه هستند^۳. امامیه به نص جلی و صریح پیامبر - صلی الله علیه و آله - درباره امامت علی - علیه السلام - و یازده فرزندش اعتقاد دارند و به عقیده آنها امامت و ولایت عامه مسلمانان در امور دین و دنیا از شئون امام بوده که به نیابت از پیامبر (ص) به آنها واگذار شده است زیرا آنها اعتقاد دارند که بر پیامبر (ص) عقلاً واجب است برای خود جانشینی انتخاب کند.

اصل در فقه اثنی عشری پویایی و کامل بودنش می باشد هر چند گذر زمان و حوادث پدید آمده بویژه دوران غیبت امام عصر (عج) و عدم دسترسی آشکار به حضرت (عج) باعث نشستن غبار تردید بر برخی مسائل جزئی گردیده ولی مرارت های دلسوزان مکتب و همچنین گردآوری مجموعه احادیث امامیه با تلاش برخی از علمای

---

۱. «وقد غلب هذا الاسم علی من یتوالی علیا و اهل بیته - رضوان الله علیهم اجمعین حتی صار لهم اسماً خاصاً، فاذا قیل : فلان من

الشیعة، عُرف أنه منهم وفي مذهب الشیعة کذا ای عندهم. لسان العرب، ج ۸ ص ۱۸۸

۲. شهرستانی، الملل والنحل چاپ بیروت، ج ۱ ص ۱۶۹

۳. همان، ص ۱۷۲

شیعه در چهار کتاب به نام های کافی، تهذیب، من لا یحضره الفقیه و استبصار تا حدود زیادی خلأ ذکر شده را پر کرده است. مبانی فقهی امامیه بر چهار اصل قرآن، سنت، عقل، و اجماع استوار است. از مسائل خاص شیعه که آنها را از اهل سنت و بسیاری از فرق اسلامی دیگر متمایز می سازد عبارتند از: امامت و ولایت بلافصل علی - علیه السلام - و اولادش، عصمت در انبیاء و ائمه - علیهم السّلام -، تقیه، بداء، رجعت و... که بطور خلاصه در فصل بعد به آنها اشاره می شود.^۱

ج) زیدیه:

مذهب زیدیه در اواخر قرن اول هجری شگل گرفت. و امامت زید بن علی بن الحسین(ع) و پیروی از او را باور دارند. آنها علی(ع) را در امامت بر دیگران مقدم و پس از ایشان، حسن و حسین(ع) را امام دانسته^۲ و پس از آن دو بزرگوار، اعتقاد دارند که امامت بدون آنکه در عدد معینی منحصر باشد در فرزندان آن دو ادامه دارد البته با شرط دعوت و برتر بودن و قیام با شمشیر به آن می رسند نه با وراثت. زیدیه به دلیل همین اعتقاد، پس از امام حسین(ع)، زید را امام خود معرفی می کنند و از آن پس سلسله امامان زیدیه از امامیه جدا می شود.

---

۱. جهت اطلاعات بیشتر مراجعه شود به: منشور عقاید امامیه، نوشته آیت الله جعفر سبحانی، نشر امام صادق(ع). قم

۲. البحر الزخار، ج ۱ ص ۴۰

به هر صورت، به جهت انسجام و ارائه بهتر مطالب، آنها را در قالب پنج فصل و یک جمع بندی و نتیجه گیری تنظیم کرده ایم که در ذیل به آنها اشاره می شود:

فصل اول: کلیات تحقیق

فصل دوم: پیدایش و شکل گیری تشیع امامیه وزیدیه

فصل سوم: روابط سیاسی امامیه با زیدیه

فصل چهارم: روابط فرهنگی امامیه و زیدیه

فصل پنجم: روابط اجتماعی امامیه و زیدیه

۸- معرفی و ارزیابی منابع تحقیق:

از آنجاکه مباحث این رساله شامل دو حوزه مطالعات تاریخی امامیه و زیدیه می باشد ضرورت دارد که منابع معتبر و دست اول هر دو حوزه مورد مطالعه قرار گیرد و لذا برای عرضه این رساله ، انبوهی از منابع مذکور مورد استفاده قرار گرفته است .

۱- آثار بجا مانده از زیدیه

بدون تردید آثار به جای مانده از نویسندگان زیدی مذهب خصوصا از رهبران و امامان ایشان کامل ترین منبعی است که می توان موضوع مورد بحث در آنها جستجو نمود که از آن جمله می توان به آثار و نوشته های امام هادی ، یحیی بن حسین قاسم رسی اشاره کرد که با عنوان « مجموعه رسائل الامام الهادی » جمع آوری و